

ERKĖS

Erkės priklauso voragyviams ir yra gausiausia jų grupė. Daugumai erkių reikalingas kitas gyvas padaras, šiuo atveju gyvūnas arba žmogus, kurio krauju erkė maitinasi. Erkė yra ypatinga tuo, kad jai reikia gerokai daugiau kraujo nei kitiems parazitams. Jeigu įsisiurbusios erkės nepastebime, ji gali siurbti kraują net iki 12 dienų.

Daugelis erkių rūšių pavojingos gyvūnams bei žmonėms, nes platina infekcines ligas. Žarnose arba seilių liaukose erkės gali turėti bakterijų arba virusų, kuriuos, siurbdamos kraują, perneša į aukos organizmą. Taip jos gali užkrėsti sunkiomis ligomis: erkiniu encefalitu, borelioze, plačiau žinoma kaip Laimo liga, anaplazmoze (anksčiau vadinta erlichioze), babezioze, erkine dėmėtąja šiltine, Marselio karštlige, tuliaremija bei kitomis.

Erkės pasižymi specifine kūno sandara ir elgesiu. Patinėlis yra tamsiai rudas, nugarą padengta blizgančiu skydeliu. Patelės ant nugaros turi nedidelį tamsiai rudą skydelį, likusios kūnelio dalies spalva yra šviesesnė. Erkės pilvas padidėja priklausomai nuo to, kiek ji prisisiurbia kraujo.

Vidutiniškai erkės gyvena nuo trijų iki šešerių metų. Erkės maitinasi tik krauju, joms nereikalingas joks kitas maistas. Prisisiurbusi kraujo erkė gali išgyventi labai ilgai. Laboratoriniai tyrimai parodė, kad vieną kartą pasimaitinusios erkės be maisto gali išgyventi iki 4 metų.

Europinės miško erkės, gyvenančios Lietuvoje, akių neturi. Joms orientuotis erdvėje ir pajusti auką padeda specialus organas, esantis ant priekinės erkių kojų poros. Šis jutimo organas vadinamas Helerio aparatu. Savo aukas erkės atskiria iš kvapo bei skleidžiamos kūno šilumos.

Erkė tūno žolėje laukdama grobio. Aukai einant pro šalį ir pajudinus žolės stiebelį, erkė, pajutusi tai savo jutimo organais, užropoja ant grobio ir stipriai įsikimba į odą ar drabužius ant kojų esančiais kabliukais. Tai trunka vos akimirką. Ropodama žmogaus kūnu erkė ieško minkštos ir švelnios odos, kur gausu kraujagyslių, kad būtų lengviau įsisiurbti ir maitintis. Kol kas konkrečiai neaišku, kodėl erkės įsisiurbia į vieną ar kitą žmogų bei gyvūną. Manoma, kad jas suvilioja kažkokios nežinomos medžiagos, esančios prakaitu, kurių kvapas erkėms itin patrauklus.

ERKINIS ENCEFALITAS

Klasikinė gamtinė židininė infekcija, sukeliama erkinio encefalito (EE) virusų. Tai viena svarbiausių virusinių žmogaus centrinės nervų sistemos infekcijų, kuriai būdingi liekamieji reiškiniai, kartais sukeliantys invalidumą. Virusas aptinkamas kai kurių žinduolių, ypač nedidelių graužikų, kraujyje ir žmogui perduodamas per erkes ir per nepasterizuotą ožkų ar karvių pieną.

Europoje didžiausia rizika susirgti erkiniu encefalitu yra Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Austrijoje, rytinėje Švedijos pakrantėje, pietinėje Vokietijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Lenkijoje, Vengrijoje.

EE simptomai. Asmuo, užkrėstas EE virusu, praėjus dviems ar trims savaitėms po erkės įkandimo, gali pajusti panašius į gripo simptomus: galvos skausmą, nedidelį karščiavimą ir maudžiančius kūno skausmus. Šie simptomai trunka apie savaitę. Po to dauguma žmonių pasijunta geriau. Kas trečiam užkrėstajam asmeniui virusas gali išplisti, pasiekti smegenų dangalus ir smegenis. Tokiu atveju po 2–7 dienų vėl pakyla kūno temperatūra, atsiranda smegenų ir jų apvalkalų sudirginimo požymių: stiprus galvos skausmas, vėmimas, galvos svaigimas; gali būti pusiausvyros, sąmonės sutrikimų, paralyžius. Atsiradus tokiems požymiams reikia nedelsiant kreiptis į gydytoją.

EE gydymas. Diagnozei patvirtinti atliekami kraujo bei nugaros smegenų skysčio tyrimai. Specifinio gydymo nuo erkinio encefalito nėra. Šis susirgimas yra gydomas tik simptomiškai, antibiotikai neveiklūs. Sergantieji EE pacientai yra gydomi stacionare. Jiems dažniausiai skiriami intraveniniai kristaloidų tirpalai, diuretikai, analgetikai, antipiretikai ar prieštraukuliniai preparatai. Žmonės, persirgę erkiniu encefalitu, įgyja imunitetą, išliekantį visą gyvenimą. Tik 30 proc. susirgusiųjų iš liginės išvyksta visiškai pasveikę. Kiti 30 proc. pasveiksta per 1–3 metus. Maždaug trečdaliui žmonių, persirgusių erkiniu encefalitu, visam gyvenimui išlieka šie psichoneurologiniai simptomai: galvos skausmas, miego, dėmesio sutrikimai, emocinis dirglumas, elgesio pokyčiai, paralizės. 9 proc. susirgusiųjų tampa nedarbingi.

EE pasekmės. Suaugusiųjų mirštamumas nuo erkinio encefalito Europoje svyruoja nuo 0,5 iki 2 proc., ilgalaikių liekamųjų reiškinų, persirgus EE, turi 26–46 proc. persirgusių suaugusiųjų, Lietuvoje – 30 proc. pacientų. EE pasekmės gali būti vidutinio sunkumo ir sunkios:

Ilgalaikės vidutinio sunkumo pasekmės yra stebimos 20 proc. pacientų, o neįgalumą sąlygojantys sunkūs liekamieji reiškiniai – 8,5 proc. persirgusių erkiniu encefalitu.

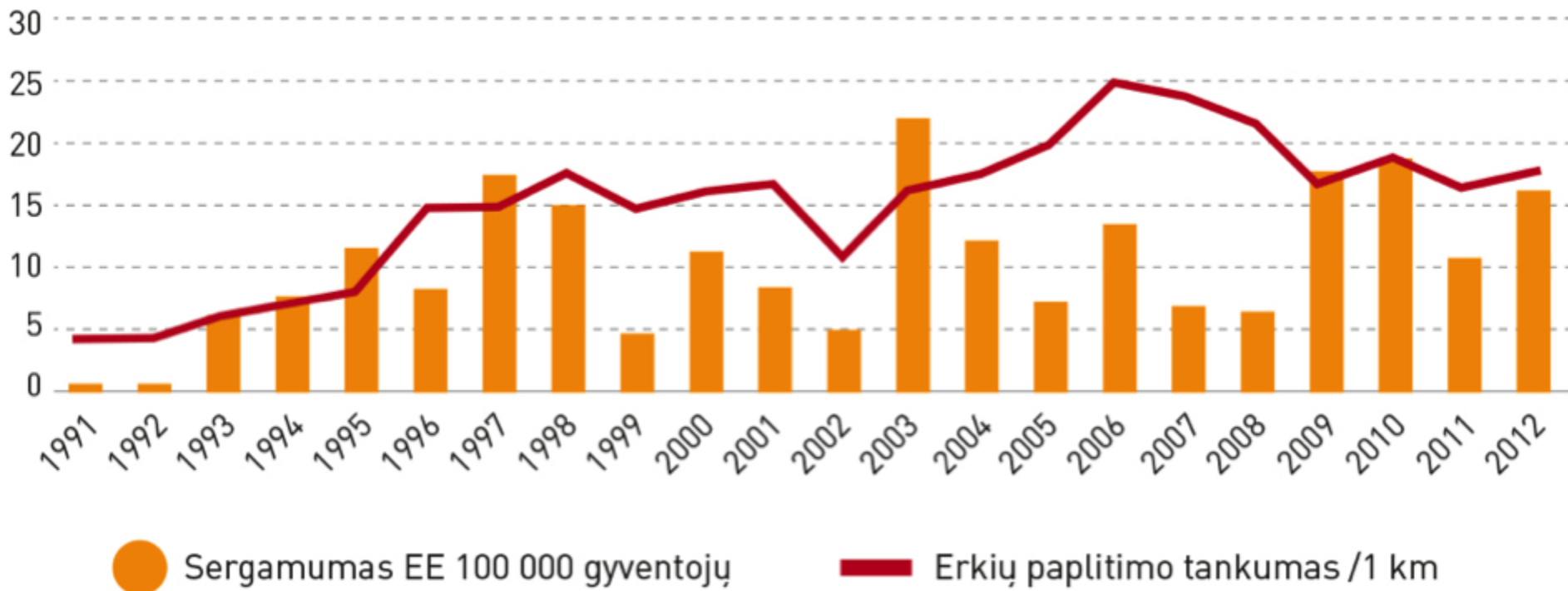
Vidutinio sunkumo liekamieji reiškiniai – tai miego, atminties ir dėmesio sutrikimai, dirglumas, emocinis nestabilumas, dažni galvos skausmai. Europoje atliktų studijų duomenimis, atminties, dėmesio ir koncentracijos sutrikimus turi 8–16 proc. persirgusių EE, emocinį nestabilumą – 10–48 proc., galvos skausmus – 11–42 proc. Lietuvoje EE liekamųjų reiškinų dažnis ir pobūdis yra analogiškas. Maždaug 15 proc. ligonių, persirgusių EE, turi ilgalaikių vidutinio sunkumo liekamųjų reiškinų.

Sunkūs liekamieji reiškiniai – tai paralyžiai ir paralizės, raumenų atrofijos, traukuliai, psichikos sutrikimai, tremoras, pusiausvyros ir koordinacijos sutrikimai. Paralizės ir paralyžiai persirgusiems EE žmonėms stebimi 4,8 proc. atvejų, tremoras – 2,5 – 10 proc., psichikos sutrikimai – 1–2 proc., žymus klausos sumažėjimas – 2–8 proc.

Vienintelė profilaktinė priemonė nuo šios ligos – skiepai

Sergamumas erkiniu encefalitu pasaulyje ir Lietuvoje nuolat auga:

ERKIŲ PAPLITIMAS IR SERGAMUMAS ERKINIŲ ENCEFALITU LIETUVOJE

BORELIOZĖ

Boreliozė dar kitaip vadinama Laimo liga. Ją sukelia bakterijos – borelijos, aptinkamos erkių virškinimo trakte. Erkės, pernešančios borelijas, randamos Šiaurės Amerikoje, Australijoje ir kai kuriose Azijos šalyse, Europoje, taip pat ir Lietuvoje.

Ligos simptomai. Žmogaus užsikrėtimo Laimo liga principas panašus į EE. Siurbdama kraują, erkė į žaizdą suleidžia skysčius, kuriuose yra borelijų, Laimo ligos sukėlėjų. Laimo ligai būdingos trys stadijos:

Pirmajai ligos stadijai būdingi bendri infekcijos požymiai ir migruojanti eritema (Erythema migrans), atsirandanti erkės įkandimo vietoje, dažniausiai praėjus 1-4 savaitėms po įsisiurbimo, nors kartais eritema gali išsivystyti ir anksčiau arba tik po 2 mėnesių. Bėrimas yra didesnis nei 5 cm ir plečiasi. Eritema susiformuoja 80-90 % atvejų. Daliai ligonių kartu su eritema pasireiškia ir neryškių bendro pobūdžio negalavimų: silpnumas, galvos, sąnarių ir raumenų skausmai, gali pakilti temperatūra. Ligoniams išsivysto limfadenitas.

Antroji ligos stadija – tai neurologinių ir kardialinių sutrikimų stadija, pasireiškianti praėjus kelioms savaitėms ar mėnesiams po eritemos atsiradimo. Šios stadijos metu gali išsivystyti antrinių odos pažeidimo simptomų, tačiau dažniausi neurologinio pobūdžio sutrikimai: neuritas, kaklo, krūtinės ar juosmens-kryžmens srities radikuloneuritas, mononeuritai, encefalito ar meningito požymiai. Ligoniai skundžiasi nuovargiu, miego sutrikimu, atminties susilpnėjimu, svaigimu, skausmu ausyje ir kt. Būna trumpalaikių artrito atakų. Anksčiausiai pažeidžiamas sąnarys, esantis šalia pirminio odos pažeidimo.

Trečiosios stadijos metu vystosi progresyvi audinių destrukcija: atrofinis lėtinis akrodermatitas, lėtinis radikulomielitas, encefalomielitas, gali pasireikšti lėtinis skausmo sindromas, raumenų silpnumas, ataksija, atminties susilpnėjimas, pažeidžiami kelių, pečių, alkūnių, net ir smulkūs sąnariai. Sąnarių patologija, sergant Laimo liga primena reumatoidinį artritą.

Lėtiniai odos pažeidimai dažniausiai prasideda distalinėse galūnių dalyse, oda suplonėja, pasidaro sausa.

Gydymas. Gydytojas gali diagnozuoti ligą remdamasis paciento ligos istorija ir kūno apžiūra. Įtarus boreliozę ar norint patikslinti diagnozę atliekami laboratoriniai kraujo tyrimai ir tiriamas nugaros smegenų skystis. Nustačius, kad pacientas užsikrėtęs borelioze, skiriamas gydymas antibiotikais. Jei po erkės įkandimo atsiranda būdingas odos bėrimas ar kiti neaiškūs požymiai, visuomet kreipkitės į gydytoją. Deja, persirgus borelioze, imunitetas neįgyjamas, ir žmogus gali susirgti šia liga pakartotinai. Kol kas nėra vakcinų prieš Laimo ligą.

ANAPLAZMOZĖ (ERLICHIOZĖ)

Anaplazmozė – dar viena erkių sukeliama liga. Buvo manoma, kad šia liga užkrečiami tik gyvūnai, tačiau pastaraisiais metais nustatyta, kad anaplazmos gali sukelti ligą ir žmonėms. Lietuvoje apie 10 proc. erkių nešioja šios ligos sukėlėjus.

Ligos simptomai. Anaplazmozės simptomai primena erkinio encefalito pradinę stadiją. Ligai būdinga karščiavimas, galvos, nugaros, raumenų skausmai, silpnumas. Daugeliu atvejų ligos eiga švelni ar užsikrėtimas praeina visai be simptomų, pasveikstama savaime. Retais atvejais anaplazmozė gali pasireikšti sunkesniais simptomais.

Gydymas. Gydytojas diagnozuoti ligą gali iš kraujo tyrimų. Ši liga gydoma antibiotikais, o negydoma gali komplikuotis – pakenkti vidaus organams. Vakcina nuo šios ligos dar nėra išrasta. Užsienio specialistai, gydantys šia liga sergančius ligonius, teigia, jog anaplazmozė yra ne mažiau pavojinga nei kitos erkių perduodamos ligos. Persirgus anaplazmoze įgyjamas imunitetas, todėl, net ir naujai užsikrėtus, šia liga nesusergama.

BABEZIOZĖ

Ši liga pasitaiko retai, babezioze dažniausiai serga gyvuliai, tačiau gali užsikrėsti ir žmonės. Lietuvoje, Klaipėdoje, 2002 m. pirmą kartą nustatyta ir patvirtinta, kad žmogus buvo užsikrėtęs babezioze. Žmonių babeziozė nėra dažna. Užsikrečiama infekuotos erkės įkandimo metu. Babeziosės bakterijų gali būti kačių panagėse. Šia liga susergama įdrėskus ar įkandus katei. Įdrėskimo vietoje atsiranda bėrimas, po kelių savaičių padidėja limfmazgiai, esantys arčiausiai įdrėskimo vietos, gali kilti komplikacijų.

Ligos simptomai. Liga pasireiškia prakaitavimu, karščiavimu, galvos skausmais, nuovargiu. Ji nesunkiai diagnozuojama pagal būdingus simptomus bei tiriant periferinį kraują. Babezijos yra pirmuonys ir ryškiai matomi mikroskopuojant nudažytus eritrocitus. Tai padeda gydytojui atskirti šią ligą nuo kitų ligų, tai yra - anemijų, leptospirozės, apsinuodijimų.

Gydymas. Gydymui naudojami specifiniai preparatai, kurie veikia babezijas.

Rudoji šuninė erkė
(*Rhipicephalus sanguineus*)

Pievinė erkė
(*Dermacentor reticulatus*)

Miškinė (šuninė) erkė
(*Ixodes ricinus*)

KAIP APSISAUGOTI NUO ERKIŲ PLATINAMŲ LIGŲ?

Individualios apsaugos priemonės:

- Būnant gamtoje patartina dažnai apžiūrėti save ir bendrakeleivius. Aptiktas per drabužius ropojančias erkes sunaikinti.
- Einant į mišką, reikėtų apsivilkti šviesiais drabužiais: viršutiniai drabužiai turėtų būti ilgomis rankovėmis, kurių rankogaliai gerai priglustų prie riešo; kelnų klešnių apačia taip pat turėtų būti gerai prigludusi prie kūno. Galvą patartina apsirišti skarele arba užsidėti gerai priglundančią kepurę, gobtuvą.
- Repelentai (nariuotakojus atbaidančios medžiagos). Repelentais apruošiamos atviros žmogaus kūno vietos (veidas, kaklas, rankos). Repelentais galima apruošti ir gamtoje dėvimus drabužius. Apsaugos efektyvumas priklauso nuo repelento sudėties bei nariuotakojų jautrumo panaudotoms medžiagoms. Visų repelentų poveikis yra trumpalaikis.
- Vartoti tik pasterizuotą arba virintą karvių, ožkų pieną ar jo produktus.

Erkių gausą mažinančios priemonės:

- Tinkama parkų, poilsio vietų, dažnai žmonių lankomų miškų priežiūra: žolė šienaujama nuo ankstyvo pavasario, neleidžiant jai užaugti aukštesnei kaip 10 cm., menkaverčiai krūmai iškertami, miško darbų atliekos, išvartos, nupjauta žolė išvežama arba sudeginama, pasivaikščiojimo takai ir takai, vedantys vandens telkinių, sporto aikštelių, laužaviečių link, praplatinami.
- Grauzikų populiacijos reguliavimas (deratizacija).

Vakcinacija:

- Veiksmingiausia EE profilaktikos priemonė – skiepai. 1982 m. Australijoje, kurioje sergamumo EE rodiklis siekė 8,75/100 tūkst. gyventojų, pradėta visuotinė žmonių vakcinacija nuo EE. Šiuo metu, kai 80 – 90 proc. šalies gyventojų yra pasiskiepiję nuo šios ligos, susirgimų EE sumažėjo daugiau kaip 12 kartų. EE vakcinomis galima skiepyti vyresnius nei 1 metų vaikus. Vakcinavimo schemas yra dvi: įprastinė ir pagreitinta. Įprastinės skiepijimo schemas pirmosios dvi dozės įskiepijamos 1-3 mėn. intervalu; trečiosios ir sustiprinančiųjų dozių įskiepijimo intervalai gali būti skirtingi, priklausomai nuo vakcinų gamintojo, ir nurodomi vakcinų informaciniame lapelyje. Po pilnos vakcinacijos (3 dozių) apie 97 % skiepytų asmenų susidaro apsauginis antikūnių titras. Pradėti skiepytis reikia ankstyvą pavasarį, kol dar neprasidėjęs erkių aktyvumas. Pagreitinta skiepijimų nuo EE schema taikoma prieš pat erkių aktyvumo sezoną ar jam jau prasidėjus. Ši schema įvairių gamintojų vakcinoms gali būti skirtinga, ji nurodoma vakcinų informaciniame lapelyje.